

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrletja 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za polleta 2 gld. 20 kr., za četrletja 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 26. septembra 1866.

Gospodarske stvari.

Setve ne popašati.

Zastran tega se je že veliko veliko govorilo, v raznih zborih posvetovalo, v kmetijskih društvi mnogoterno pogovarjalo in pri deželskih gosposkah obravnavalo, ali bi se smela setev popašati ali ne; vendar-le pri vsem tem ni ta reč še dandanašnji popolnoma dognana; zato naj omenimo o tem par besedi.

Kjer še po stari navadi živino na obsejane njive v jeseni ali spomladi na pašo gonijo, pa so umni gospodarji, ondi vendar na to gledajo, da se setvi škoda ne dela. Oni pazijo na to, da se živina na obsejane njive le takrat spušča, kadar je zemlja zmrzla, vreme suho, in da se je žito tudi po slani mokrotno dosti osušilo; skrbnejši kmetovavci pa celó trdijo, da se z drugo živino obsejane njive popasti ne smejo kakor le z govejo.

V več krajih pa se kmetovavci starih razvad držé. Komaj njiva v jeseni ozelení, že se živina na-njo spušča, čeravno ob tem času, ko je rast zeló nežna in šibka in ne dobro obraščena, vsak lahko spozná, da na take njive živino spuščati je zeló škodljivo. Vendar neumnim gospodarjem ni za pamet mar; oni zaganjajo na posetev ne le govejo živino in ovce, ampak, kar je še najhujše, tudi konje. Konjsko kopito premandra zemljo tem bolj, če je podkovano; najhujšo škodo pa napravi konj njivi takrat, kadar po nji dirja in s kopiti rahlo zemljo kviško meče. — Pa tudi čede svinj na njivo zapodé, in jih puščajo dopoldne in popoldne, da njivo prerijejo, da je grdo videti. Ravno tako se pasejo v mnogih krajih tudi gosí cele vasí, ki jih je cela čeda dostikrat po več sto na takem polji.

Tako tavajo po stari razvadi v temi, v starodavnih vražah. Da je pa tako ravnanje škodljivo, tega se ne dajo prepričati; še smejali se ti bojo in te zaničevali, ako jim kaj drugače svetuješ, češ, da je zemlja predobra, — da se žito preveč obraste in v jeseni previsoko odraste, potem pa pozimi pod snegom pognjije in slabo obrodi; skušnje — pravijo — učé, da tudi na popašanih njivah se veliko pridelá.

Res neverjetno je to, da na take piškave skušnje se opira starodavna škodljiva razvada!

Saj bi vendar vsak umen kmetovavec vedeti moral, da le dobro obraščeno žito mora donašati obilen pridelek. Saj je vendar dovolj znano, da po perji dobiva vsaka rastlina, tedaj tudi žito, redilne moči z zraka, po njem rôse in dežja posrka in si tako rast pospeši. Kdor pa živino na njivo spušča, da pomuli vse, kar se zelenega prikaže iz zemlje, temu smo porok, da ne bo nikdar bogate žetve imel, kakoršne pričakuje. Ako se kdo že bojí, da ne bi mu žito previsoko iz-

rastlo in čez zimo pod snegom ne pognjilo, naj ga požanje.

Naj končno gospodarjem našim še naznanim cesarske postave, ktere so v različnih časih bile dane zastran paše na žitu.

Po odpisu c. k. dvorne gosposke od 20. sušca 1786 se sme živina na obsejani njivi le takrat pasti, kadar je zemlja zmrzla, — in po vladnem ukazu od 16. septembra 1790 je po obsejanem polji pasti takrat pripuščeno, kadar okrajna gosposka previdi, da je brez škode. Živino po obsejanih njivah pasti je bilo posebno prepovedano, namreč a) po ukazu od 22. maja 1775; b) po dekretu dvorne gosposke od 27. aprila 1789 in vladnem ukazu od 2. septembra 1790; potem po dvornem ukazu od 22. novembra 1793 na njivah, z živinskimi rastlinami obsejanih, če so tudi v prahi obsejane bile; c) po najvišem patentu od 4. januarja 1775 po vinogradih; d) po ukazu od 23. junija 1777, dvornem dekretu od 23. avgusta 1787 in vladnem ukazu od 31. avgusta 1807 na ježah in grabnih poleg cest.

Kar se plemena živine tiče, je ta paša le uprežni živini in govedini in pa ovcam dopuščena; — svinje in perutnino na obsejane njive spuščati je po §. 499 državljanskega zakonika odločno prepovedano.

Čas na posejanih njivah pasti je po zapovedi od 12. maja 1775. do konca februarja odločen, in se more po dvornem dopisu do 12. marca le takrat podaljšati, kadar so tla popolnoma premrznjena. Ukaz od 2. januarja 1769 pa prepoveduje, da nikakoršna živina ne sme prosta se klatiti po paši.

O živinoreji.

Podlaga kmetii je živina. Brez živine ne moremo kmetij na stopnjo popolnosti spraviti, kajti živina nam daje gnoj in nam obdeluje zemljo. Lepa živina je veselje in čast gospodarjeva; kdor ima lepo živino, pričá ž njo, da je umen, priden in premožen.

Ktera živina pa je lepa? Lepa je tista, ktera je zalo izraščena, ktera ima lepo, životu primerno glavo, bistre, vendar pa pohlevne oči, nosnice široke, primeren vrat, čvrste prsi, širok križ, raven hrbet, tanek, pa dobro poraščen rep, krepko, tanko in z gosto in mehko dlako poraščeno kožo, široka, močna in polna kolena, bedra močna, mesnata in ne previsoka, stegna ravna, ne stisnjena.

Dober gospodar ljubi živino, jo vedno marljivo redí in pridno snaži. Med domačo živino se štejejo: goveda, konji, ovce in kozé pa prešiči. Najkoristnejša žival je govedo. Mnogo je plemen goveje živine. Tako: hribovska (Alpenraçe) in ravninska (Steppenraçe). V raz-

nih deželah so razni živinski goveji rodovi. Tako, postavimo, je rod holandski, švicarski, tiroljski, zgornjoštajarski (Mürzthalerraçe), koroški, ogerski itd. Razni rodovi so tudi različne koristi; tako je ogersko govedo izvrstno za mesó; holandsko ima zeló veliko mleka a ne posebno dobrega itd. Umni gospodar bo toraj skušal, da si v hlev tako govedo nastavi, ki mu donša največi dobiček. To pa doseže po dvojni poti: ali da si iz živine svoje dežele poišče najbolj za domačo rejo, ali da si poišče tujega, pa njegovi živini primerne plemen. Vselej mora premisliti, kaj je njegov namen z živino: ali da si izreja živino za mleko, ali za meso, ali za vprego in delo. Da je ravno Kranjcem posebno potreba, svoje govedo popraviti in požlahniti, to je gotovo. Saj je lepo slišati od dežele, da ima lepo živino. Da tudi veliko koristi dosežemo, ako svoja goveda zboljšamo ali požlahnimo, tega mi ni treba na dolgo in široko pridigovati; le edino to rečem, da umni kmetovavci na Holandskem, v Švajci, na zgornjem Štajarskem, Nemškem, sploh tam, kjer imajo izvrstno govedo, niso od nekdanj take živine imeli, ampak napravili so si jo z umno rejo sčasoma, tako, da, na priliko, njih krave dajejo jim na dan 20 bokalov mleka po odstavi teleta, in pozneje saj 10 bokalov. Ali ni to velik prid? Ne mudimo se toraj svojo ljubo deželo tudi v tem oziru na višo stopnjo popolnosti povzdigniti.

Priporočam toraj najprej, da le popolnoma lepe in dobre krave in čvrste bike za pleme izbirajmo; tisti pa, kateri imate več prihodke in več premoženja, kupite si iz drugih dežel za pleme izvrstno živino.

Živino pasemo na paši ali jo redimo v hlevu. Paše so razne; izvrstne, zdrave paše so na planinah in tudi v ravnoti kakor na Nemškem. Kakor človek, tako tudi živina potrebuje pravo mero in pravi red v jedi. Najumniši je, da živino napasemo v hlevu trikrat na dan: zjutraj, opoldne in zvečer.

Poleti se poklada živini zelena (frišna) klaja, trava, detelja itd. Umni živinorejci priporočajo, da je prav koristno, da surôvo klajo sè suho, čeravno ne veliko, vendar malo, pomešamo, ker to živini bolj hasni in živina brez nevarnosti tako klajo vživa. Ako smo živini suho klajo dajali, ne smemo hitro nehati in ji surôve dajati; prestop suhe klaje v zeleno surôvo naj se godi le počasi in po malo. Najboljša klaja je mrva, posebno otava, ker ona ima več redilnih tvarin v sebi. Tudi slama ječmenova, ovsena, pšenična, ržena je za klajo. Najboljša je ječmenova in ovsena.

Dobro za klajo je korenstvo; treba je pa, da korenstvo izrežemo in pokuhamo.

Ako živino pitamo, je posebno dobra klaja krompir, vendar je treba gledati na to, da ne dajemo živini takega krompirja, ki kalí; kajti tak krompir živini škoduje. Tudi detelja suha je posebno dobra klaja živini.

Sicer so ostanki raznih fabriških izdelkov, pomije, obloda, dobri za klajo.

Tudi zrnje dajemo živini, in koristno je, da zrnje na debelo zmeljemo, ker celega zrnja živina ne pokuha dobro, in tako se mnogokrat celo zrnje v gnoji najde.

Dobro je, da živini prešanje dajemo, ker ta klaja je bogata mastí, in treba je tudi živini, da dobiva nekaj take klaje.

Da sol živini posebno hasni, je vsakemu dobro znano, ker ravno sol obudi radojednost. Priporoča se, na dan srednji veliki govedi 3 do 4 lote solí dati.

Treba je tudi, da živino z dobro, zdravo vodo napajamo, ali v hlevu ali na rekah itd. Vedno je pa varniše, da živino v hlevu napajamo, ravno v tacih časih, ko razgraja kaka živinska bolezen, ktera se hitro zatrosi, ako se goveda vse vasi skupaj napajajo. Na Ogorskem imajo večji posestniki, kateri živino v hlevi

redé, v hlevu tako napravo, da vodo v žleb napeljujejo, pa jo potem zopet izpeljati morejo. Naprava je ta-le: Vodo napeljujejo po cevéh do hleva; tû je cev povzdignjena, in tako voda pride v širok žleb pod strop; od tod pa je voda razpeljana po vsem hlevu; iz velikega žleba izhajajo male cevi, ktere iz vrha v žlebe vodo izlivajo. Ko se je živina vode napila, se odpre v žlebu jama, in voda se izteče iz žlebov. Opomnim pa, da so spodnji žlebi kamniti, toraj za to napravo izvrstni. Jame pa, ktere vodo iz žlebov izpuščajo, so na koncéh žlebov vsekane; voda se izteka na tla, in tukaj je zopet naprava, da se lepo izteka in da hlev na tleh suh ostane.

Živino moramo vedno čediti in ji dobro nastiljati.

Konečno opomnimo še to, da je imenitni kemikar Grouben na kemičnem potu preiskal mnogovrstno klajo, kakor mrvo, slamo, deteljo, korenstvo itd. Napravil je table, v kterih na tanko zapisano stoji, ktere posebno redilne dele ima ta ali druga klaja*), in je tudi sestavil v tablah na tanko, koliko da je treba klaje in kakošne, primerne starosti in teži živinčeta. Videl sem skozi leto in dan, rediti živino po tablah tega kemikarja, in prepričal sem se, da je izvrstno njegovo delo.

Fr. Povše.

Gospodarske novice.

* Na Reki in v okolici njeni ne bode letos trgatve (bendime), ker je bolezen vse grozdje pokvarila. — Tako piše graški časnik „Telegraf“.

* V Sussex-u na Angležkem se je prikazala nova svinjska kuga, ki je goveji (?) kugi podobna; mnogo gospodarjev je v kratkem času po 20 do 50 prešičev zgubilo.

* Na Angležkem je po uradnem naznanilu za govejo kugo zbolelo 213.675 goved; izmed teh so jih pobili 48.508, 121.571 jih je poginilo, 29.741 ozdravelo; kam jih je 13.855 prišlo, se ni izvedelo.

Zgodovinsko-politične razprave.

Avstrija v različnih dôbah.

1. Avstrija pred letom 1848.

Po bitki pri Kraljevem Gradcu in po miru sklenjenem v zlati Pragi, mnogo je premenjeno stališče Avstrije.

To nam daje povod, da pogledamo v zgodovino njeno, ki nam kaže razmere avstrijskih narodov.

Odkar so vladarji česke, ogerske in avstrijske krone tudi sedeli na velikonemškem carskem prestolu, je sama ta okolnost avstrijske Nemce čez njihov broj in njihovo državno veljavo povzdigovala in dajala jim neko prevago. Po takem so vsi narodi v Avstrii, kar se tiče nemške politike, bili skoro v enaki legi; samo narodi ogerske krone znali so se, ko so jim ostali avstrijski narodi in posebno tudi Čehi pomogli razlomiti turški jarem, ubraniti posledic te enakosti, ter so zmiraj gledali, da si pridržé neko privilegijo v tej legi.

Dokler je po vsej Evropi vladal latinski jezik, ni tudi bilo prašanja o narodnostih avstrijskih; vsi izobraženi možje so pisali v pisarni kakor tudi v javnosti le latinski. Al ta lega se je bistveno premenila, ko je Martin Luter po svojih spisih latinski jezik podkopal ter nemškega postavil na njegovo mesto. V Avstrii pa, ki se je od nekdanj, še več pa od protestantskih časov, držala tudi talijanske politike ter tudi nanjo skor tako gledala kakor na lastne svoje zemlje, ni

*) „Novice“ so to tudi že naznanile svojim bralcem.